

Osobną uwagę słownik rezerwuje sytuacji osób rozwiedzionych żyjących w nowym związku cywilnym (*Divorziati risposati*, s. 152-162). Natomiast z treści hasła *Sigillo sacramentale* dowiemy się, że tajemnica sakramentalna określa moralnie (nie kanonicznie) także sposób myślenia i zawartość treści przywoływanych w pamięci spowiednika (s. 392). Teologicznym uzasadnieniem sekretu spowiedzi jest fakt, że penitent rozmawia nie tyle z samą osobą spowiednika, lecz wyznaje grzechy samemu Bogu. Spowiednik jest w tym wydarzeniu jakby „niewiedzący o tym, co usłyszał” (s. 394).

Wiele ważnych treści w kontekście dialogu ekumenicznego wniesie prezentacja sposobu pojmowania pokuty w tradycji anglikańskiej (*Penitenza nella tradizione anglicana*, s. 305-311), protestanckiej (*Penitenza nella tradizione della Riforma*, s. 311-316) i prawosławnej (*Penitenza nelle Chiese ortodosse*, s. 317-322).

Wspólne dzieło autorów, którzy podjęli się opracowania haseł do słownika Penitencjarii Apostolskiej na temat grzechu, miłosierdzia i pojednania, z pewnością posłuży cenną pomocą w sprawowaniu sakramentu pokuty przez spowiednika, w przygotowaniu do niego ze strony penitenta oraz w pogłębieniu refleksji teologicznomoralnej na temat zagadnień obecnych w omawianym dziele. W pełni wpisuje się ono w realizację pragnienia Penitencjarza Większego, kardynała Mauro Piacenzy, aby „sakrament pojednania był jeszcze lepiej postrzegany w naszych wspólnotach kościelnych, religijnych i parafialnych, jako uprzywilejowany szlak do przebycia na drodze nowej ewangelizacji” (*Préface*, s. 11).

Ks. Jarosław Wojtkun
Instytut Teologii Moralnej KUL
e-mail: jaroslaw.wojtkun@wp.pl

EUROPA – KONIEC ILUZJI

OSSERVATORIO CARDINALE VAN THUÂN SULLA DOTTRINA SOCIALE DELLA CHIESA, *Europa: la fine delle illusioni. Nono Rapporto dell'Osservatorio Cardinale Van Thuân*, red. Giampaolo Crepaldi, Stefano Fontana, Edizioni Cantagalli, Siena 2017.

DOI: <http://dx.do.org/10.18290/rt.2018.65.3-16>

Obserwatorium Nauki Społecznej Kościoła (imienia) kard. van Thuâna, zmarłego w 2001 roku Przewodniczącego Papieskiej Komisji „Iustitia et Pax”, przez 13 lat więźnia reżimu komunistycznego w Wietnamie (z tego 9 lat w izolacji), zostało założone w 2003 roku przez abpa Giampaolo Crepardi, ówczesnego sekretarza

Papieskiej Komisji „Iustitia et Pax”, a obecnie arcybiskupa Triestu. Swoją siedzibę ma w Trieście. Jego głównym celem jest monitorowanie rozwoju oraz upowszechnianie nauki społecznej Kościoła na płaszczyźnie międzynarodowej. Służy temu m.in. redagowany w trzech językach: włoskim, angielskim oraz hiszpańskim i na bieżąco aktualizowany portal internetowy www.vanthuanobservatory.org, zawierający dokumenty, informacje, publikacje oraz materiały formacyjne związane z nauką społeczną Kościoła; kwartalnik „Bollettino di Dottrina sociale della Chiesa”, wydawany we Włoszech, Ameryce Łacińskiej oraz w Hiszpanii; redagowana przez wydawnictwo Cantagalii w Sienie seria wydawnicza „Collana dell’Osservatorio” zawierająca studia i monografie na temat nauki społecznej Kościoła; publikowany od 2009 roku raport o stanie nauki społecznej Kościoła na świecie oraz doroczna konferencja w rocznicę śmierci kard. Van Thuâna poświęcona różnym zagadnieniom związanym z problematyką życia społecznego. Obserwatorium współpracuje z Konferencjami Episkopatów różnych krajów, organizacjami kościelnymi, ośrodkami badań nad katolicką nauką społeczną oraz różnymi stowarzyszeniami upowszechniającymi naukę społeczną Kościoła.

Doroczne raporty mają stałą strukturę. Analizują one rozwój nauki społecznej Kościoła w danym roku, opisują inicjatywy mające na celu jej upowszechnienie, omawiają najważniejsze dokumenty społecznego nauczania Kościoła oraz stan badań na pięciu kontynentach. Wydany na początku 2016 roku recenzowany raport o stanie nauki społecznej Kościoła jest siódmym z kolei i dotyczy roku 2014. Został on zatytułowany: „Guerre di religione, guerre alla religione” (wojny religijne, wojny przeciw religii).

Raport otwiera pozdrowienie skierowane przez Przewodniczącego włoskiego Chrześcijańskiego Stowarzyszenia Pracowników (Movimento Cristiano Lavoratori), Carlo Costalliego, wprowadzenie abpa Giampaolo Crepardiiego, jednego z redaktorów tomu, oraz synteza wprowadzająca Stefano Fontany, Dyrektora Obserwatorium kard. Van Thuâna. Przedstawia ona problematykę obecnego raportu, w tym temat wiodący, wskazując na coraz bardziej dominujący faktor religijny w toczących się konfliktach zbrojnych, który bardzo często scala wszystkie inne motywy, mając przez to ogromną moc mobilizującą. Z drugiej strony, analizując przede wszystkim najważniejsze elementy współczesnej debaty biopolitycznej, dostrzega coraz bardziej widoczne formy wojny przeciw religii, zwłaszcza przeciw religii katolickiej. Nie chodzi tutaj wprost o wojnę wypowiedzianą w sposób formalny, czy wojnę konwencjonalną z użyciem wojska i strategii militarnych, lecz wojnę w sensie analogicznym. Jest nią konflikt z wykorzystaniem prawodawstwa, zastraszania, wykluczania z debaty publicznej, z użyciem mediów i propagandy przeciwko religii katolickiej i jej założeniom. Podczas gdy wojny religijne toczą się na obszarach kalifatów, wojna z religią widoczna jest przede wszystkim na Zachodzie, a zwłaszcza w Europie. Właściwie Europa stała się epicentrum obu trendów, bowiem i na Starym Kontynencie nie brak reperkusji wojen typowo religijnych, z uwagi na zjawisko terroryzmu i rekrutację islamistycznych bojówek na przedmieściach dużych aglomeracji europejskich spośród imigrantów z drugiego lub trzeciego pokolenia.

Część zasadnicza raportu zawiera omówienie nauczania społecznego papieża Franciszka w roku 2014 autorstwa abpa Clepardiiego ze szczególnym uwzględnie-

niem pielgrzymek do Ziemi Świętej, Korei i Turcji, przemówienia w Parlamencie Europejskim w Strasbourgu i w Radzie Europy oraz przemówień poświęconych ubóstwu i marginalizacji. Następnie raport przedstawia naukę społeczną Kościoła na pięciu kontynentach dokonaną przez ich przedstawicieli. W części pierwszej ukazana została działalność i nauczanie Stolicy Apostolskiej w kontekście międzynarodowym. Główną troską dyplomacji watykańskiej była walka z różnymi przejawami współczesnego niewolnictwa oraz zagrożenia wolności religijnej. Zagadnieniu temu poświęcone były spotkania z przedstawicielami różnych religii, działalność Komisji Episkopatów Wspólnoty Europejskiej COMECE, aktywność przedstawicieli Stolicy Apostolskiej w różnych krajach, wizyta przedstawicieli ONZ w Watykanie, czy wspomniane już odwiedziny Franciszka agend europejskich w Brukseli i Strasbourgu. Inne omówione obszary czynnego zaangażowania Kościoła czy to na płaszczyźnie doktrynalnej, czy poprzez różnego rodzaju inicjatywy lub spotkania, dotyczyły rodziny, migracji, globalizacji i rozwoju. W tym kontekście szczególna rola przypadła odbywającemu się w dniach 5-19 października 2014 r. w Watykanie Nadzwyczajnemu Synodowi Biskupów poświęconemu Rodzinie.

W dalszej kolejności raport omawia najważniejsze wydarzenia z obszaru biopolityki w roku 2014. Należą do nich m.in. wydanie 14 stycznia przez Papieską Międzynarodową Komisję Teologiczną dokumentu pt. *Bóg Trójca, jedność ludzi. Chrześcijański monoteizm przeciwko przemocy*, będącego aktualną wykładnią stanowiska Kościoła katolickiego na temat wojny. Raport ustosunkowuje się także do apelu Funduszu Narodów Zjednoczonych na Rzecz Dzieci wzywającego Stolicę Apostolską do rewizji stanowiska dotyczącego aborcji, antykoncepcji (w celu ochrony i zapobiegania młodzieży przed AIDS) i homoseksualizmu oraz wzywającego Kościół do „pełnego wykorzystania swojego autorytetu moralnego w celu potępienia wszelkich form molestowania, dyskryminacji i przemocy wobec dzieci ze względu na ich orientację seksualną lub orientację ich rodziców”. Raport przypomina, że prał. Silvano Tomasi, stały obserwator Stolicy Apostolskiej w Genewie, określił powyższy apel jako zdumiewający i ideologiczny oraz przypomniał, że stanowisko Kościoła w wyżej wymienionych kwestiach jest niezmiennie. Inne omówione zagadnienia dotyczyły m.in: medycznego wspomaganie prokreacji (PMA), zamiany embrionów w szpitalu Pertini w Rzymie wraz z problemem anonimowości, kwestia turystyki prokreacyjnej do krajów ubogich, czy tzw. małżeństw homoseksualnych.

W części ukazującej najważniejsze tendencje w obszarze ekonomii w roku 2014, autorstwa Giorgio Miona, zostały przedstawione m.in. ewolucja chińskiego modelu gospodarczego, kwestia rozwoju Brazylii i modelu rozwoju krajów wschodzących, kryzys rozpadu Europy na dwie części oraz sytuacja na Ukrainie. Następnie ukazano najważniejsze zmiany i wyzwania geopolityczne. W pierwszej kolejności w specjalnych raportach Cristian Melis ukazał sytuację w USA, Rosji, Chinach, Indiach, krajach Bliskiego Wschodu oraz Włoszech, a następnie przedstawiciele różnych krajów zaprezentowali szczegółowe raporty ze wszystkich kontynentów. Spośród najważniejszych debat społecznych w Polsce raport w tekście autorstwa Grzegorza Sokołowskiego omawia zagadnienie wolności sumienia na kanwie casusu prof. Bogdana Chazana, destrukcyjne działania rządu PO-PSL wobec małżeństwa i rodziny związane z ratyfikacją Konwencji Rady Europy o zapobieganiu i zwalczaniu przemocy wobec

kobiet i przemocy domowej, zwanej konwencją antyprzemocową oraz wprowadzenie Karty Dużej Rodziny.

Następnie raport szczegółowo powraca do głównego zagadnienia roku, czyli kwestii wojen religijnych i wojen przeciw religii. Kwestii tej został poświęcony długi esej „La guerra *a pezzi* e le nuove guerre di religione” autorstwa Silvii Scaranari Introvigne, wykładowcy historii filozofii, pisarki i eksperta do spraw islamu. Raport uzupełniają przemówienie Franciszka do Parlamentu Europejskiego, wygłoszone 25 listopada 2014 r. w Strasbourgu, zapis wystąpienia abpa Crepardiiego, wygłoszonego 10 kwietnia 2014 roku w Bazylice Laterańskiej w Rzymie pt. „Polityka w *Evangelii Gaudium* papieża Franciszka” oraz chronologiczny wykaz najważniejszych wydarzeń. Pozwala on nie tylko na ogląd tego, co działo się w obszarze nauki społecznej Kościoła, ale także może pełnić rolę ważnego narzędzia badawczego dla przyszłych pokoleń badaczy.

Jerzy Gocko SDB
Instytut Teologii Moralnej KUL
e-mail: Jerzy@Gocko.pl